

Het Lied van de Kaukasus

Kunstdagen Wittem

18 september 2022

Oude kloosters in Armenië

Verdedigingstorens in Georgië

Moderne architectuur in Azerbeidzjan

Het Lied van de Kaukasus

Kunstdagen Wittem 18 september 2022

Tussen Oriënt en Avondland liggen drie kleine onafhankelijke republieken – Azerbeidzjan, Georgië en Armenië – die samen met een stukje Zuid-Rusland en een stukje Oost-Turkije de Kaukasus vormen – het mythenrijke gebied tussen de Kaspische Zee en de Zwarte Zee, dat de meesten onbekend is gebleven en op de enkeling die er geweest is, een onweerstaanbare aantrekkingskracht blijft uitoefenen.

Het is de streek van de *homo georgicus*, de voorloper van de *homo erectus*, de mensachtige die hier al bijna twee miljoen jaar geleden rondliep; het is de streek die gezien wordt als een begin van onafgebroken menselijke bewoning, de bakermat van zowel de westerse als de oosterse beschaving.

De Kaukasus, een van de plekken waar Europa en Azië samenkomen, strekt zich ruim 1000 kilometer lang uit tussen de Zwarte en de Kaspische Zee. Van noord naar zuid lopen eeuwenoude heirbanen en handelswegen waar leren schoenen gevonden zijn van 6000 jaar oud en bronzen en zilveren artefacten van ruim 4000 jaar oud. De bergketen heeft verschillende pieken boven de 5000 meter; de Elbroes (5642 m) is de hoogste bergtop van Europa.

In deze bergketens sloeg de Griekse oppergod Zeus de “vooruitziende” Prometheus in de ketenen nadat deze het vuur aan de zo schamel bedeelde mens had doorgegeven; de eerste grote rebel uit de geschiedenis is voor eeuwig verbonden met de prachtig besneeuwde toppen van de Elbroes en de Kazbek en zal eeuwen later van de Duitse dichter Johann Wolfgang von Goethe een prachtig monument krijgen in de vorm van diens gedicht *Prometheus* (1777-1789). De rebel fulmineert tegen de oppergod en eist vrijheid en onafhankelijkheid op.

Bedek je hemel, Zeus,
mijn aarde moet je laten staan
En ook mijn hut die jij niet bouwde,
En mijn haard, waar jij de gloed zo van benijdt.

Ik ken niets schameler onder de zon dan jullie, goden!
Uitvreter! Jullie voeden je met offergeld van dwazen.

Hij heeft het geweten, die Prometheus! De boosaardige oppergod sloeg hem voor eeuwig in de ketenen en liet een arend de lever van de mensenvriend opeten die iedere nacht opnieuw weer aangroeide. Eeuwig is betrekkelijk want later zal Heracles als elfde werk de opdracht krijgen de rebel te bevrijden.

De drang naar vrijheid is een constante rode draad gebleven in de geschiedenis van deze streek.

= = = = =

Het was alleen maar hier in de Kaukasus mogelijk dat de mythe van Prometheus en het vuur vorm krijgen. Aan de oostkant van de bergketens – in het huidige Azerbeidzjan – spuit de olie pardoes in ieders tuin naar boven en vat het spontaan uit de aardkorst vrijkomende gas eeuwig vlam. Het is niet verwonderlijk dat juist hier de oude religie van de verering van het vuur ontstaat – het zoroastrisme.

Vlakbij de Azerbeidzjaanse hoofdstad Bakoe op het schiereiland Absjeron vinden we nog zoroastrische vuurtempels, de heiligdommen die rond deze brandende plekken gebouwd werden en waar de oude leer van Zoroaster of Zarathoestra verkondigd werd. Het is niet duidelijk wanneer de profeet geleefd heeft, schattingen variëren van de 14^e tot de 6^e eeuw voor het begin van onze jaartelling.

Een vroege en voorzichtige vorm van monotheïsme. Voorzichtig, want de monotheïstische god bestaat uit twee goden, een god van het goede (Ahoera Mazda) en een god van het kwade (Angra Mainjoe); de mens zit tussen die twee ingeklemd en moet dagelijks eigen keuzes maken. Zarathoestra wordt dan gezien als de profeet van de goede en dus ware god. De mens strijdt tegen de machten van de kwade god; een gelovige aanvaardt die leer en doet actief mee in de strijd voor het goede. Soms ook andersom.

= = = = =

De Russische dichter Michail Lermontov – hij had een jonge leerling van Goethe kunnen zijn – zal als straf voor zijn opstandig gedrag en rebelse gedichten door de tsaar uit Petersburg naar de Kaukasus verbannen worden; Lermontov ziet dat als een bevrijding van de alom spiedende ogen en alom luisterende oren van de *blauwe jassen* uit de residentie van de tsaar. Hij laat die politespionnen graag in de hoofdstad achter en verheugt zich op de liefdevolle omarming van de Kaukasus en zijn bewoners. Hij schrijft er zijn beroemde gedicht *Demon*, een prachtig poëem over de allesverzengende liefde die een rebel heeft opgevat voor een aardse prinses, de duivel wordt verliefd op Tamara. Dit meesterwerk van Europese romantische dichtkunst begint echter met een ode aan de natuur, een ode aan de hoge ruige passen en de door rivieren uitgesleten wilde kloven, aan de *Darialani*, aan de *Poort der Alanen*.

De Dariëlkloof of Dariëlpas op Georgisch grondgebied aan de grens met Rusland is voor deze regio een treffend symbool dat enerzijds de kloof met onze Westeuropese wereld aangeeft, maar tegelijkertijd ook de doorgang vormt voor handel en de opening voor culturele uitwisseling. De pas wordt doorsneden door de Terekrivier, aan weerszijden begrensd door 600 meter hoge verticale rotswanden.

*En weg in al zijn boosheid vloog
De verbannene uit het paradijs
Naar de Kazbek, de hoge Kaukasus,
Omhuld door eeuwige sneeuw en ijs.
Daar onder zich zag hij met wilde blik
De bergen – brandend nu als diamant,
Doorsneden door de wilde Terek
schurend langs de ruige rotsenwand.
Slechts slangen tot schuilplaats dienend,
Gaapt de Dariël, een leeuwin gelijk*

En Lermontov ziet dieren op de dichtbegroeide oever, *vol ontzag luisteren naar de dreigend wilde golven* terwijl de *scheve rotspartijen met mysterieuze rust naar het nimmer aflatende spel van het water* kijken. En door de dichte nevel heen *rijzen zwart de rotsen op als reuzenwachters voor de torens van het slot ... de Kaukasus – overal rondom lag hier in wilde schoonheid de machtige natuur.*

*De boze geest keek met verachtelijk trotse blik
op Gods eigen schepping neer,
zijn spiedend oog ziet wonderen om zich heen,
maar hij blijft stom, het laat hem koud als steen.*

= = = = =

Reeds bij de oude Grieken stond de streek bekend om haar onherbergzame natuur, overweldigende bergen en snelstromende rivieren. Zij noemden de streek van het huidige Georgië het land Colchis. In Colchis zal Jason met zijn Argonauten op zoek gaan naar het Gulden Vlies, het vinden waarvan voor Jason noodzakelijk was om de troon te kunnen opeisen.

Dit vlies was de vacht van de gouden ram waarop Jasons vader Phrixus ooit naar het land Colchis aan de Zwarte Zee was gevlucht om samen met zijn tweelingzus Helle aan hun boze stiefmoeder te ontsnappen. De vacht was ver weg in het bos opgehangen, waar het werd bewaakt door een vuurspuwend monster. Met zijn vrienden, de Argonauten, en vooral ook met de hulp van de op hem verliefd geworden koningsdochter Medea, slaagde Jason erin het felbegeerde Gulden Vlies te bemachtigen en de troon te bestijgen.

Dat een bekend verhaal als de zoektocht van Jason naar het Gulden Vlies nooit werkelijk heeft plaatsgevonden, is wellicht enigszins teleurstellend, maar voor het ontstaan van deze mythe op juist deze plaats moet een motief zijn geweest – dat is de oude metaalindustrie uit de hoge Kaukasus, met name in het huidige Georgië. Veel van de riviertjes die in de Kaukasus ontspringen voeren kleine gouddeeltjes met zich mee, die zelfs met het blote oog niet te zien zijn. De plaatselijke bevolking verzamelt deze gouddeeltjes door 's ochtends schapenvachten in het stromende water te leggen en die 's avonds uit te kammen.

= = = = =

De meest verdragende gebeurtenis die in deze streek plaatsgevonden heeft of toch zou hebben is het stranden van de Ark van Noach op de berg Ararat, het hart van de derde republiek in de streek, Armenië, door de bewoners van het land Hayastan genoemd, naar Hayk, zoon van Jafet en dus kleinzoon van Noach. Ook Hayk houdt van vrijheid en onafhankelijkheid en zal de strijd aangaan met Bel; hij verslaat dat bijbelse kwaad en vernietigt gelijktijdig ook diens stad Babel.

Ook dat moge niet precies zo plaatsgevonden hebben – vast staat wel dat de Armeense staat als eerste staat het christelijke geloof heeft aanvaard. In de vroege 4^e eeuw neemt Armenië het christendom als staatsreligie aan, snel gevolgd door Georgië.

Het christendom bereikte Armenië heel vroeg, volgens de oudste bronnen al in de 1^e eeuw. Een van Jezus' twaalf discipelen, Thaddeus, zou vanuit Edessa prinses Sandukht, de dochter van koning Sanatruk hebben bekeerd. Volgens een latere overlevering zou een andere discipel, Bartholomeus, diens werk kort daarna hebben voortgezet. Deze missies leidden, tegen het eind van de 3^e eeuw, tot het ontstaan van een aantal christelijke gemeenschappen; deze groepen christenen bevonden zich in het zuiden en zuid-westen van het land, waar het nieuwe geloof vooral wortel geschoten had onder de grote joodse en Syrische bevolkingsgroepen van het land. De vroege en allereerste kenmerken van het christendom komen dus via Syrië naar Armenië.

Een tweede en latere bekeringsgolf droeg een Grieks karakter en daarmee is ook de officiële overgang van Armenië naar het christendom verbonden. Centraal in deze tweede bekeringsgeschiedenis staat Grigor Pachlavoeni, die als christen opgevoed was in Caesarea in Cappadocië.

Aan het hof van koning Trdat III kwam Grigor in moeilijkheden omdat hij weigerde te buigen voor het beeld van Anahit, de godin die door de Armeniërs vereerd werd samen met andere goden als Vahagn en Aramazd. In Aramazd kunnen we Ahoera-Mazda herkennen, de hoogste godheid van het oudere zoroastrisme, het geloof dat ook het Armeense volk toen beleed. De koning liet hem in de *chor virap* gooien, een diepe put vol slangen, maar het verhaal gaat dat een oud vrouwtje hem daar dagelijks eten bracht en dat ook de slangen hem geen kwaad deden.

Tegelijkertijd woedden in het Romeinse Rijk de christenvervolgingen onder Diocletianus. Nu was daar in het Romeinse Rijk een aantal christelijke maagden onder leiding van een zekere Gayane, waartoe ook een mooie jonge vrouw behoorde, die Hripsime heette. Op haar had de keizer zijn zinnen gezet, niet in een klooster wilde de keizer het allermooiste meisje van het rijk, maar tussen de zijden lakens van zijn bed.

De hele groep maagden was hierop vanuit Rome naar Jeruzalem gevlucht, waar ze het advies kregen door te reizen naar de afgelegen streken van Armenië. Koning Trdat III, door de keizer gewaarschuwd en met de opdracht beladen de schoonheid linea recta in Rome terug te bezorgen, ontbrandde op zijn beurt eveneens in heftig verlangen naar de maagd, die hem echter op eenzelfde resolute wijze afwees. De hele groep werd daarop door de koning na afschuwelijke martelingen ter dood gebracht.

Nu raakte de koning in diepe rouw die resulteerde in krankzinnigheid, waarbij hij als een wild zwijn gras at en zich wentelde in het riet. De zus van de koning had herhaaldelijk een visioen waarin haar door een lichtverschijning aangezegd werd dat alleen Grigor de koning zou kunnen genezen. Ze besloot aan het visioen gehoor te geven, ook al zou Grigor die immers al vijftien jaar eerder in de kuil geworpen was, nooit meer in leven kunnen zijn. Grigor bleek echter al die jaren in de slangenkuil te hebben overleefd. Hij werd naar de zieke koning gebracht en genas hem in de naam van Jezus. Aansluitend heeft Grigor nog vijftien dagen gepredikt voor de koning, waarop deze zich tot het christendom bekeerde. Daarna namen ook zijn huis en zijn volk door de doop het christendom aan.

Zo werd Grigor *Lusavorich* genoemd, de Verlichter of Illuminator, omdat hij de Armeniërs met de doop verlichtte. Naar Grigors naam wordt de Armeense kerk wel de Gregoriaanse kerk genoemd, maar dit is niet de officiële naam, Grigor was immers niet de werkelijke grondlegger ervan. Omdat de vroegste bekeringswerkzaamheden door Jezus' eigen apostelen waren uitgevoerd, wordt de kerk de apostolische Armeense kerk genoemd. De apostolische oorsprong maakt de kerk tot *autocephale* kerk, die aan niemand gezag verschuldigd is, behalve aan God. De Armeense kerk is, naar eigen opvatting, niet ontstaan uit de activiteiten van een andere kerk, die op grond daarvan bepaalde rechten op de jongere kerk zou kunnen doen gelden, maar komt direct voort uit het apostolaat van Jezus' discipelen. De paus van Rome noch de patriarch van Moskou hebben er iets te zeggen.

= = = = =

Hier in deze streken vinden we naast de oude zoroastrische vuurtempels en de tempels en synagogen van de vanuit Syrië hier terecht gekomen joodse gemeenschappen tevens de oudste voorbeelden van christelijke architectuur, waarbij aangetekend moet worden dat in tijden van bloei Armenië vele malen groter was dan het huidige Armenië en dat die architectuur dus ook in het belendende Azerbeidzjan en in Turkije te vinden is.

Aardige bijkomstigheid is dat Noach, nog met een been in de Ark staand, meteen een wijnrank in de grond stopte, waar wonderlijk genoeg de volgende dag al wijn van gemaakt kon worden. Alle wijn komt dus uit Armenië; en dat klinkt erg logisch als we de bijbelse verhalen tenminste zo willen begrijpen. Dat eenduidige begrijpen van deze verhalen zou voorheen makkelijker geweest zijn, want het spreekt voor zich dat de hele mensheid één en dezelfde taal sprak, totdat de bouw van de toren van Babel alle tongen spleet en taal nog slechts verwarring kon stichten.

In en rond de bergketens van de Kaukasus wordt een verbazingwekkend en soms zelfs verwarrend groot aantal verschillende talen gesproken. *De berg der talen* – zo werd de Kaukasus ruim duizend jaar geleden beschreven door de Arabische geografen; nog eens duizend jaar vroeger telde een Romeins kroniekschrijver voor zijn veldheer *in één enkele havenstad honderd talen*. Lokale bewoners bevestigen dat graag waarbij ze de muilezel van de schepper aanvoeren, die enkele tassen met talen droeg die over de wereld verdeeld moesten worden; nog maar nauwelijks vertrokken vanuit de ark van Noach struikelde deze ezel op een van de verraderlijke paden over de hooggelegen smalle bergpassen, waarna de talen uit de tassen rolden en in de diverse kloven zijn blijven liggen voor het nageslacht.

Het oude Armeense en het oude Georgische alfabet bevestigt de ouderdom van deze bakermat van menselijke beschaving en wereldcultuur. Lieder en verhalen maakten altijd een wezenlijk onderdeel uit van die beschaving.

= = = = =

In die bakermat van menselijke beschaving en wereldcultuur, precies daar op die scheidslijn tussen Oost en West werden echter ook veel bloedige conflicten uitgevochten, want die keuze voor Rome-Byzantium in die vroege 4^e eeuw betekende tegelijkertijd ook botsingen met de machtige buur aan de oostgrens, de nazaten van het Perzische rijk van de Achaemeniden, en daar weer de opvolgers van.

Botsingen ook wanneer na de 7^e en 8^e eeuw de islam zich in deze regio vestigt en er vaste grond onder de voeten krijgt, in het huidige Azerbeidzjan, lange tijd een integraal onderdeel van de noordelijke provincie van Iran.

Als een Armeniër de naam *David van Sassoen* hoort recht hij zijn rug en krijgen zijn ogen extra glans. David is de mythologische held die, net zoals de Bijbelse David Goliath verslaat, in een ongelijke strijd zijn volk bevrijdt van een overmacht aan belagers. Voor de Armeniërs is de held van dit nationale epos het symbool van vrijheid en gerechtigheid, waar het hen vaak aan heeft ontbroken. Al ver voor de 10^e eeuw werden de belevenissen van David en zijn voorgelacht mondeling overgeleverd totdat ze in 19^e eeuw voor het eerst op schrift werden gesteld.

Het epos is poëtisch en sprookjesachtig, het staat vol originele beelden, kleurrijke episodes en bevat veel humor, maar er wordt ook veel in gevochten. De kalief van Bagdad heeft een groot deel van het land vernield, de bevolking gedecimeerd en de overlevenden schatplichtig gemaakt. Het enige dat hij nog niet in bezit heeft, is de beeldschone koningsdochter. *Elke nacht, na zonsondergang, komt jonkvrouw Tsovinar bij haar raam zitten en laat haar licht over de stad schijnen. Iedereen doet bij dat licht zijn werk.*

Tsovinar is behalve lichtgevend ook beeldschon, sterk, ondernemend en intelligent. Als Tsovinar een voorspellende droom heeft, laat de verteller weten dat *ze slaapt voor zichzelf, maar droomt voor de anderen.*

Voor de vrouwen is sowieso een belangrijke rol weggelegd. De beschrijving van Chandoet, Davids bruid, doet denken aan het Hooglied uit de Bijbel. In het hele epos zijn veel parallellen te ontdekken met Bijbelverhalen, maar het ademt meer de sfeer van het Oude dan van het Nieuwe Testament.

Maar toch, de komst van de islam zal tevens ook een verrijking van de culturele diversiteit van de regio zijn, waar nu naast zoroastrische vuurtempels, joodse synagogen en christelijke kerken tevens islamitische moskeeën verrijzen.

Bij tijd en wijle behielden de kleine Kaukasusstaten hun onafhankelijkheid en kwam het er tot economische en culturele bloei, maar vaak hadden zij toch te maken met grotere en machtigere burens of gewoon langstreckende roofstaten.

De Tataren van Dzjenghis Chan in de 13^e eeuw en de legers van diens nazaat Amir Timoer in de 14^e eeuw waren slechts op rooftocht en niet echt geïnteresseerd in permanente overheersing. Het waren passanten, rovers weliswaar, maar passanten.

De machtige Perzische en Oost-Romeinse rijken worden afgelost door het Osmaanse rijk en het Russische; deze rijken hebben in de loop der eeuwen aanspraak gemaakt op permanent bestuur van de bergketens, nu eens om economische, dan weer om politieke of strategische redenen. Die strijd duurt tot op de dag van vandaag.

Maar zoals gezegd – tussen Oriënt en Avondland botsten niet alleen werelden, er vond ook wederzijdse beïnvloeding plaatsvond, werelden werden niet alleen door een kloof gescheiden, maar juist voor elkaar door een pas ontsloten.

En bij de mogelijkheid van dat ontsluiten van andere werelden denk ik aan de volgende Perzische dichtregels – en ik verlaat daarmee geenszins de Kaukasus, want in de streek van het huidige Azerbeidzjan werd en wordt nog steeds Perzisch gesproken –

‘Laat dag en nacht de kroegdeur voor me open
Want de moskee en de Koranschool ben ik zat.’

Het zal u verrassen dat de auteur van deze regels niemand minder dan ayatollah Khomeiny is. De poëtische traditie in die streken is groot en het kunnen schrijven en reciteren van gedichten geldt als een teken van beschaving. De regels tonen ook een mystieke dimensie van de poëtische traditie daar; talloze gedichten in het Perzisch zingen de lof van drankgebruik en dronkenschap; beeldspraak voor voor de mystieke liefde, voor de spirituele liefde, mogelijk de liefde tot God waarin het menselijke zelf opstijgt.

Een deel van de charme van deze poëzie ligt precies in haar ambiguïteit: het gaat over liefde, en daarbij maakt het niet uit of die liefde nu werelds is of hemels, het gaat over een geliefde, en het maakt niet uit of die nu vrouwelijk is of mannelijk. Khomeiny zelf heeft mogelijk nooit een druppel alcohol gedronken, maar dat geldt zeker niet voor alle dichters. Omar Khayyâm houdt van drank, vrouwen en poëzie, en van diens leermeester Avicenna wordt gezegd dat hij aan drank en vrouwen ten onder is gegaan.

Voor de sobere 12^e-eeuwse Nizami Gandjavi (1141-1209), de nationale dichter uit de stad Gandzja in Azerbeidzjan, die uitsluitend in zijn landstaal, het Perzisch, schreef, waren drank en vrouwen en liefde eveneens een constante in zijn poëtisch werk.

Zijn *chamsa*, zijn verhalende gedichten, getuigen van stilistisch raffinement en van een hoogontwikkelde vertelkunst. Zijn *Chosrov en Sjirien* verhaalt over de liefde van een Sassanidische koning voor een Armeense prinses en zijn *Leila en Madsjnoen* is een verhaal uit de Arabische wereld dat later mede de stof zal leveren voor Shakespeares *Romeo and Juliet*.

Chosrov wordt geschetst als een heerser vol bravoure, die door de deugdzame Sjirien op afstand gehouden wordt totdat hij tot het besef van de ware liefde gekomen is. Dat duurt even, want Chosrov beleeft nog wat amoureuze avonturen met een Isfahaanse schone, Sjakar, bij wie hij het bedrog van de zinnelijke liefde leert doorzien. In een retorisch geraffineerd spel tussen Sjirien (dat staat voor *zoet*) en Sjakar (dat staat voor *suiker*) toont Nizami zijn stilistische kunnen.

In *Leila en Madsjnoen* staat de naam Madsjnoen voor *bezetene*, het prototype van de volstreckte minnaar. Uit diverse anekdotes uit de Arabische wereld heeft Nizami een verhaal gecomponeerd dat begint bij de eerste gevoelens van verliefdheid op school tot aan de dood van Madsjnoen op het graf van zijn geliefde Leila. Het uitgangspunt van de intrige is, maar dat had u al begrepen, de weigering van de vader van Leila haar uit te huwelijken aan Madsjnoen, die tot een andere stam behoort. De dichtende minnaar maakt zich na die afwijzing los van het normale leven en de gewone wereld en trekt zich terug in de woestijn, waar hij leeft tussen de dieren die net als hij mensen mijden. Vrienden en familie proberen de jongeman op andere gedachten te brengen en ook Noefal onderneemt zo'n poging. Hoewel Noefal hem even van zijn voornemen afbrengt, zal zijn poging uiteindelijk toch vruchteloos

blijven. Nadat de *gek uit de steppe was wijs geworden* en Madsjnoen dus *tot rust en bezinning gekomen* was, lezen we dat ze nog *twee, drie maanden zo doorbrachten, in vrolijkheid van wijn genietend*.

Helaas, de wijn biedt ook hier slechts tijdelijk wat soelaas. Madsjnoen keert terug naar de wilde dieren in de woestijn. Leila wordt uitgehuwelijkt aan een andere man, maar blijft desondanks trouw aan Madsjnoen. Nadat zijn ouders, de man van Leila en ten slotte ook Leila zelf gestorven zijn, geeft ook Madsjnoen de geest op Leila's graf. De geliefden worden pas in de dood verenigd.

Bijna gelijktijdig met Nizami schrijft die andere grote dichter uit de Kaukasus zijn meesterwerk. Het gaat om de Georgische dichter Sjota Roestaveli (1172–1216) en zijn befaamde *De Ridder in het Pantervel*. In de bloeitijd van het politieke en culturele leven van het feodale Georgië in de 10^e tot de 13^e eeuw kende de Georgische cultuur vele markante figuren, schrijvers, geleerden, kunstenaars en filosofen. Georgië's renaissance-periode (met name die onder koning Davit en de latere koningin Tamar) was nauw verbonden aan zowel de westerse als aan de oosterse cultuur. Het was in die tijd dat de Iraanse literatuur die van het noorden ontmoette, van Europa, *dat Leila Isolda ontmoette*. Georgië in de Kaukasus was het land, waar deze twee culturele stromingen naar elkaar toe oprukten en elkaar ontmoetten. Het precieze punt van deze ontmoeting was een man die was begiftigd met een uitzonderlijke dichtkunst, intelligentie en passie. Sjota Roestaveli, de dichter die een humanistisch dichtwerk componeerde lang voordat dat humanisme in West-Europa opkwam.

De geschiedenis heeft geen precieze feiten omtrent deze Sjota Roestaveli, maar *De Ridder in het Pantervel* zelf en een handvol andere historische en literaire documenten maken het mogelijk ons een beeld te vormen van de persoonlijkheid van de dichter en van de tijd waarin hij zijn geniaal werk schreef. De auteur verwijst meer dan eens naar zichzelf in dit poëtische werk en stelt zichzelf voor als Roestaveli. *Ik, Roestaveli, heb een gedicht opgesteld. ... tot nu toe werd het als een gewoon verhaal verteld; nu is het een parel geworden van afgemeten dichtkunst*.

De regels *Ik, Roestaveli, heb dit werk samengesteld met mijn kunstige dwaasheid* en *Ik ben ziek van liefde, voor mij bestaat nergens genezing*, verwijzen naar een onuitgesproken liefde, naar de spirituele, mystieke dimensie daarvan.

Sjota Roestaveli niet alleen dichter en filosoof, hij was ook verbonden aan het Hof van koningin Tamara in de functie van Schatbewaarder. Hij heeft zijn opvoeding en studies eerst in Georgië volbracht en studeerde aan de Akademie van Gelati en aan die van Ikalto. Daarna studeerde hij ook in Athene waar vele Georgiërs studeerden in die tijd. Hij studeerde Griekse, Arabische en Perzische talen werd een groot kenner van de literatuur en filosofie van deze landen.

Elke Georgiër heeft wel een exemplaar van dit boek naast zijn bed of op zijn nachtkastje liggen, samen met zijn Gebedenboek. Buitenlanders op doorreis denken vaak dat Georgiërs twee goden eren: Christus en Roestaveli. De priesters hebben dit de dichter nooit kunnen vergeven. Bronnen vermelden dat in de 18^e eeuw de allereerste druk van het werk van Roestaveli door de clerus in de rivier de Koera is geworpen! Dat het liefdesverhaal in dit gedicht eerder beroemd raakte in de islamitische landen dan in christelijke landen, voornamelijk in Arabië en Indië, beviel de kerkelijke overheid al evenmin.

Maar ondanks de tegenwerking van verschillende zijden, *De Ridder in het Pantervel* overleefde triomfantelijk alle tijden en is vandaag populairder dan ooit. Rustaveli beschouwde de liefde als het belangrijkste teken van de menselijke natuur en de menselijkheid in het algemeen – *alleen de liefde kan ons verheffen en in verrukking brengen*. Rustaveli is een dichter en natuurlijk geen filosoof, maar van alle

dichters is hij degene die het meest recht heeft op de tweede titel. Het hele werk ademt het verlangen uit om het in de nacht verloren zonlicht terug te vangen.

Het epos verhaalt over de avonturen van de Arabische Prinses Tinatin en haar jonge generaal Avtandil en van de Indische Prinses Nestan-Darejan en haar Indische Prins Tariël, de Ridder in het Panterverl. De verhalen spelen zich af in niet-christelijke landen als Indië, Arabië, Mulghazanzar en Gulansharo. Vriendschap en liefde, moed en onzelfzuchtigheid, volharding tijdens aanhoudende tegenslagen en vele goede daden halen het uiteindelijk van het broednest van het Kwaad. Van de Kaukasus tot aan Indië herwinnen de landen hun kracht en grootsheid. De vrienden, nu koningen geworden, regeren met wijsheid en blijven van elkaar houden; hun rijken worden plaatsen van liefde *waar de wolven en geiten samen op het land grazen*.

= = = = =

NIEUWSBRIEF

Mocht u geïnteresseerd zijn in de activiteiten van het MNM Ruslandcentrum te Maastricht, dan kunt u zich abonneren op de halfjaarlijkse nieuwsbrief met lezingen, concerten en reizen van dat centrum.

U kunt zich via een mail aanmelden: nunen@mnmruslandcentrum.nl

De ontembare Kaukasus tussen Oriënt en Avondland

verhalen uit het mythenrijke gebied tussen de Kaspische Zee en de Zwarte Zee

door Peter van Nunen

© MNM Ruslandcentrum Maastricht – najaar 2022

LEZINGENREEKS

Mocht u meer interesse hebben in de landen van de Kaukasus, dan kunt u zich aanmelden voor de lezingenreeks die gegeven wordt in de bibliotheek van Venray, Merseloseweg 59, Venray.

Data/tijd: 24 en 31 oktober en 7, 14 en 21 november 2022 (van 14.00 tot 16.00 uur).

- Kengetallen van de Kaukasus (24 oktober)
- Armenië, land van steen (31 oktober)
- Georgië, geschenk van God (7 november)
- Azerbeidzjan, land van vuur (14 nov.)
- Kunst en literatuur uit de Kaukasus (21 nov.)

Aanmelden via:

<https://biblionu.op-shop.nl/1655/hovo-cursus-de-kaukasus-tussen-orient-en-avondland/24-10-2022>

CURSUSBOEK

Mocht u meer willen lezen over de landen van de Kaukasus, dan kunt u het voor bovenvermelde cursus samengestelde cursusboek kopen.

De ontembare Kaukasus tussen Oriënt en Avondland, najaar 2022, 106 p, kleurendruk, prijs: 25 €

U kunt een exemplaar bestellen via een mail aan: nunen@mnmruslandcentrum.nl